

INHOUD

Proloog 7

I Vóór het referendum

- 1 David Cameron 17
- 2 Sunderland 27
- 3 Nick Clegg 36
- 4 Dover 47
- 5 Alex Salmond 57
- 6 Oxford 67
- 7 Jeremy Corbyn 76
- 8 Edinburgh 87
- 9 Boris Johnson 99
- 10 Londen (1) 109

II Na het referendum

- 11 Londen (2) 119
- 12 Michael Gove 130
- 13 Derry 140
- 14 Theresa May 150
- 15 Birmingham 162
- 16 Nicola Sturgeon 173
- 17 Boston en Peterborough 184
- 18 George Osborne 194
- 19 Ebbw Vale 204
- 20 Margaret Thatcher 215

Epiloog 225

Verantwoording en dankwoord 232

Geraadpleegde bronnen 233

Register 237

PROLOG

Downe is Engeland op zijn best. Het dorp heeft schattige huisjes, een fraai kerkje, twee gezellige pubs en wordt omringd door groene heuvels. Hier, op nog geen vijftientig kilometer van het centrum van Londen, is het goed toeven. Dat moest Charles Darwin uiteindelijk ook toegeven. Toen de wetenschapper in 1842 met zijn almaar uitdijende gezin in Downe neerstreek, had hij aanvankelijk zijn bedenkingen. Hij was bang het contact te verliezen met de intellectuele klasse in de hoofdstad en in de vergetelheid te raken. Al snel moest hij vaststellen dat de afstand hem juist goeddeed. In het lieflijke Downe vond Darwin de rust om zijn wereldberoemde evolutietheorie uit te werken.

Op 20 april 2014 kom ik voor het eerst in Downe. Het is paaszondag en de bussen naar het dorp rijden niet. Dus moet ik lopen vanaf het treinstation in Orpington, dat vijf kilometer verderop ligt. Ik bezoek Downe niet vanwege Darwin. Het landhuis waar hij veertig jaar woonde is een toeristische trekpleister geworden, hoewel het van UNESCO onvoldoende punten kreeg om op de lijst van beschermde werelderfgoederen te belanden. Ik heb een ander doel: ik kom voor de politicus Nigel Farage, die in het dorp geboren is. Aan de leider van de UK Independence Party, kortweg Ukip, valt niet te ontkomen in deze dagen. Het is een maand voor de Europese parlementsverkiezingen en Farage laat geen mogelijkheid onbenut om de voordelen van een vertrek uit de EU te bepleiten. Hij scoort er goed mee bij een steeds groter wordende groep Britten. Zij zijn nooit enthousiast geweest over de Brusselse inmenging die zich in steeds meer lagen van de samenleving laat voelen. Boven-

dien hebben ze genoeg van de goedkope arbeidskrachten uit Oost-Europa, die – gebruikmakend van hun EU-recht om zich vrijelijk in iedere lidstaat te vestigen en daar ook te werken – hun baantjes komen inpikken. Zo voelen ze dat.

Farage woont nog steeds in de buurt en komt iedere zondag in de George & Dragon, een van de twee pubs in Downe. Dat heb ik gelezen in de autobiografie van de politicus. Journalisten die hem willen spreken, kunnen hem hier aanklampen. Maar ik heb pech die zondag. Want Farage is er niet, zo laat de jongen achter de bar weten. ‘Hij is hier altijd tussen twaalf en twee. Maar vandaag is het Pasen en eet hij waarschijnlijk bij zijn moeder,’ zegt de jongen. Aanmoedigend: ‘Probeer het volgende week nog eens.’

Stom natuurlijk. Ik had kunnen weten het geen gewone zondag is en dat er een goede kans bestond dat Farages routine een weekje zou worden onderbroken. Het zij zo. Het is geen straf om in Downe te zijn. Er zit niets anders op dan het over een week nog eens te proberen. Voordat ik weer op pad ga, loop ik over het kerkhof van de St Mary’s Church tegenover de pub. Ik houd van Engelse kerkhoven. De grafstenen staan kriskras tussen het enkelhoge gras. Ze leunen iets naar links of rechts, hellen iets naar voren of hangen iets naar achteren. Ik heb het nooit uitgezocht, maar ik sluit niet uit dat de zerken op Engelse kerkhoven’s nachts, als iedereen slaapt, van positie veranderen.

Een week later ben ik weer in Downe. Het tij lijkt gunstiger ditmaal. *The Sunday Times* heeft die dag de uitslag van een nieuwe peiling op de voorpagina afgedrukt en daaruit blijkt dat Ukip de meeste Britse stemmen zal krijgen in de aankomende stembusgang voor het Europees Parlement. Het is voor het eerst dat de partij van Farage virtueel de grootste van het land is. Zo’n krantenartikel zal helpen het ijs te breken als hij straks opdaagt.

Terwijl ik wacht, bestel ik een ‘Ploughman’, een typisch Engelse lunch met veel kaas, ham, mayonaise en wat brood. Echt lekker is het niet. Ik kauw en vergeet even waarvoor ik hiernaartoe ben ge-

komen. De jongen achter de bar, die mij herkent van een week eerder, is gelukkig alerter. 'Psst, hij is er hoor,' komt hij vertellen tijdens een rondje glazen ophalen. Hij is er inderdaad. Farage staat achter in de pub met een groot glas bier in de hand. Hij draagt 'wellies', kniehoge rubberlaarzen die goed van pas komen op het zompige Engelse platteland, en een groene jagersjas. De dan vijftigjarige politicus wordt omringd door enkele drinkmaten die ogenschijnlijk allemaal minstens tien jaar ouder zijn.

Ik moet naar hem toe, natuurlijk, maar ik aarzel even. Mijn verlegenheid speelt op. Nadat ik mezelf vermanend heb toegesproken, gris ik *The Sunday Times* van de tafel en stap ik op de man af die zich ontpopt heeft tot de schrik van het Britse politieke establishment. Ik tik hem op de schouder en introduceer mezelf als correspondent van de 'Dutch *Financial Times*'. Zo zeg ik dat tegenwoordig. Toen ik in september 2012 in Londen neerstreek, sprak ik nog van de 'Dutch *Financial Daily*'. Dat leek me een correctere vertaling van *Het Financieele Dagblad*, mijn opdrachtgever. Maar ik heb gemerkt dat die andere omschrijving, die ook te verdedigen valt, beter werkt. Als ze op het eiland de naam *Financial Times* horen, denken ze dat ze met de beroemde Britse zakenkrant te maken hebben en gaan er meer deuren open.

Het gesprek met Farage gaat al snel over Geert Wilders. In Nederland worden de twee vaak over één kam geschoren, wat op zich niet zo vreemd is. Beiden praten veel over de gevaren van immigratie en Wilders heeft de EU ook hoog op zijn zwarte lijst staan. Wilders wil in Europees verband graag samenwerken met Farage, net zoals hij dat doet met de Franse politica Marine le Pen, een andere erkende EU-hater. Maar Farage is niet enthousiast over zo'n anti-Europees monsterverbond. Met Le Pen verkeert hij op dat moment op voet van oorlog; hij meent dat de Française zich schuldig maakt aan antisemitisme. Over Wilders zegt hij die middag in de George & Dragon: 'Hoe kun je vrijheid van meningsuiting bepleiten en tegelijkertijd de koran verbieden?'

Als ik Farage feliciteer met de laatste peilingen, nuanceert hij de

waarde daarvan. Wel wijst hij erop dat de veelgehoorde opvatting dat zijn partij alleen scoort in Britse achterstandswijken niet klopt. ‘Ziet u, de Britse politiek is traditioneel klassegedreven. Je hebt de Conservatives voor de rijken en Labour voor het arbeidersvolk. Ukip verandert dit beeld. Wij trekken stemmen in alle lagen van de bevolking.’

We kletsen nog enkele minuten, maar dan krijg ik het gevoel dat hij het tijd vindt terug te keren naar zijn pubmakkers. Ik schud hem de hand en zet mezelf weer aan de Ploughman, die trouw op me wacht. Van een afstandje blijf ik de politicus nog even in de gaten houden. Farage begon zijn carrière als grondstoffenhandelaar in de Londense City. Begin jaren negentig dook hij op bij Ukip. Sinds 1999 zit hij voor die partij in het Europees Parlement. Daar trekt hij geregeld de aandacht met felle tirades die de een grappig zal vinden, de ander stuitend. De bekendste sneer deelde hij uit aan de Belg Herman Van Rompuy, toen deze voorzitter van de Europese Raad was. ‘Wie bent u? Ik wil niet onbeleefd zijn, maar u hebt het charisma van een natte dweil en het voorkomen van een junior bankklerk,’ schreeuwde Farage tegen de Belg, die nu eenmaal geen spetterende verschijning is.

Voor Farage is Van Rompuy het levende bewijs dat de EU wordt geleid door grijze baantjesjagers die geen enkel draagvlak onder het volk hebben. Dat, en het feit dat de EU ervoor zorgt dat de Britten de toestroom van goedkope Oost-Europeanen niet mogen tegenhouden, heeft hem ervan overtuigd dat een afscheid van dit Brusselse gedrocht de beste oplossing is voor zijn land.

Farage is een imagebuilder. En een goede ook. Hij laat zich graag fotograferen met een glas bier in de ene hand en een peuk in de andere. Ooit kroop hij verkreukeld uit een neergestort campagnevliegtuigje. Dat had fout kunnen aflopen, natuurlijk. Dat dat niet is gebeurd, kan in zijn voordeel worden uitgelegd: de man geeft zijn leven voor de zaak en lijkt te kunnen rekenen op steun van hogere hand, mocht het echt mis dreigen te gaan. Hij gaat er prat op dat hij jarenlang een normale baan heeft gehad voordat hij de politiek

in ging. Dit in tegenstelling tot veel andere Britse politici, die na een dure opleiding meteen in Westminster, het Londense bestuurscentrum van de Britten, neerstreken. Toch is ook Farage niet van slechte komaf. Zo genoot hij zijn scholing aan het elitaire Dulwich College in Zuid-Londen.

Het is niet zo vreemd dat ik hem niet eens binnen had zien komen, bedenk ik me. De man valt op geen enkele manier op in de ambiance van deze op-en-top Engelse pub, waar jong en oud samenkomen om een zondagse maaltijd te nuttigen en wat te drinken. Op televisie kan Farage overdonderend zijn en van het beeld knallen. Hier gaat hij moeiteloos op in de massa. De vergelijking met Wilders gaat wat dat betreft dus mank. Diens blonde kuif kan je niet ontgaan als hij ergens binnenkomt. Bovendien wordt Wilders altijd vergezeld door een cordon aan bodyguards. Die heeft Farage niet nodig.

Nog een verschil: ik heb Wilders nog nooit een grap horen vertellen of zien lachen; Farage doet niet anders. Farage is minder boos, minder defensief. Toen hem eens gevraagd werd hoe het voelt om vaak beschreven te worden als de leider van een racistische partij, zoals Ukip nog wel eens wordt neergezet, zei hij luchtigjes: 'Als je de consensus uitdaagt, of dat nu in de wetenschap, politiek of business is, is de eerste reactie altijd dat je uitgelachen wordt en weggezet als een gestoorde.' Vervolgens trok hij een parallel tussen wat hem overkomt en wat Charles Darwin overkwam toen deze zijn theorie, opgetekend in Farages geboorteplaats, wereldkundig maakte. Het kwam hem op hoongelach te staan. Hoe haalt Farage het in zijn hoofd zich te vergelijken met de groten der aarde!

Wat maakt het uit. Het punt was gemaakt, de aandacht was binnen.

Enkele weken na onze korte ontmoeting in Downe wordt Nigel Farage inderdaad uitgeroepen tot de grote winnaar van de Europese verkiezingen in het Verenigd Koninkrijk, een landunie met vijftenzestig miljoen inwoners, waar naast Engeland ook Schotland,

Wales en Noord-Ierland deel van uitmaken. Met zijn partij sleept hij liefst 29 procent van de stemmen in de wacht. Dat is meer dan de Conservatives van premier David Cameron en ook meer dan de grootste oppositiepartij Labour. Beiden moeten met 25 procent van de stemmen toe. 'Dit is een politieke aardverschuiving,' zegt Farage.

Ukip is niet de enige anti-Europese partij die het goed doet in deze verkiezingsronde. Ook Le Pen wint stevig in Frankrijk met haar Front National. Maar de Britse uitslag heeft een extra pikant randje. Want premier Cameron heeft zich laten opjatten door de populariteit van Farage en de dreigende opstand van de EU-criticasters in zijn eigen partij en een referendum beloofd waarin de Britten mogen bepalen of ze lid willen blijven van de Europese Unie of niet. Dat referendum is nog ver weg – ergens in 2017 lijkt op dat moment de streefdatum – en Cameron zal ervoor moeten zorgen dat hij dan nog premier is, iets wat in het voorjaar van 2014 nog allerm minst vaststaat. Maar de ingrediënten voor een spannende episode in de Britse en Europese politiek beginnen zich langzaam maar zeker te openbaren. Er gaat bijna geen dag meer voorbij zonder dat de moeizame verhouding van de Britten met de EU de krantenkolommen siert.

Wordt het een drama zonder weerga of loopt het met een sisser af? Ik prijs me gelukkig. Ik ben correspondent in het Verenigd Koninkrijk, uitgerekend in de periode dat er wereldgeschiedenis geschreven kan gaan worden. De Europese Unie heeft de afgelopen decennia alleen maar nieuwe leden begroet. De Britten flirten nu met de gedachte om als eerste lidstaat de omgekeerde weg te bewandelen. Als het zover komt, praten we daar decennia later nog over – zeker ook in Nederland, een van de grondleggers van de EU. De journalistieke opwindning wordt nog groter als Cameron in het voorjaar van 2015 wordt herkozen als premier en het referendum onvermijdelijk wordt. Cameron wil niet dat de volksraadpleging zijn tweede ambtstermijn overschaduwet en wil die daarom zo snel mogelijk uit de weg hebben. Hij prikt 23 juni 2016 als datum.

Ik besluit in de maanden voorafgaand aan het referendum tien plaatsen in het Verenigd Koninkrijk te bezoeken om zo het EU-sentiment in het land te peilen. Daarbij zorg ik voor spreiding, zowel geografisch als qua thematiek. Ik ga naar havenstad Dover om over de angst voor de Europese vluchtelingen crisis te praten, naar Noord-Ierland om over door de EU gesponsorde vredesprojecten te leren en naar Wales om me te vergapen aan de goedbedoelde maar hopeloze pogingen van Brussel om de armoede die daar heerst te bestrijden. Ik reis naar het separatistische Schotland, het intellectuele Oxford, en naar Birmingham, een smeltkroes aan culturen, waar nog maar de helft van de inwoners blank en Brits is. Peterborough, waar Poolse deli's het straatbeeld domineren, mag niet ontbreken op mijn trip, net zomin als Boston, waar je meer Oost-Europese talen hoort dan Engels. Uiteraard neus ik rond in Londen, de Gouden Bocht van het Verenigd Koninkrijk, waar men hoopt dat alles blijft zoals het nu is. En ik bezoek Sunderland, Noord-Engeland, dat verloren leek na de sluiting van de mijnen en het verdwijnen van de scheepsbouw, maar verlichting kreeg door de komst van een goed draaiende autofabriek aan de rand van de stad. Blijft deze autofabriek als ze straks niet meer onbelemmerd kunnen exporteren naar het Europese vasteland?

De rondreis maakt duidelijk dat de Britse EU-discussie een moeilijke is. Het land is ernstig verdeeld tussen mensen die het goed hebben en niets willen veranderen en mensen die de boot gemist hebben en die staan te popelen om een tegenstem uit te brengen tegen alles dat hun huidige miserabele levens domineert. Dus ook de EU. Deze gevaarlijke tweedeling moet in goede banen geleid worden door een groep politici in Londen die het contact met de buitenwereld verloren is. In de Britse hoofdstad zetelt een elitaire club van beleidsmakers die graag de indruk wekt op te komen voor de gewone man, maar die niet kan verhullen dat ze vooral bezorgd is over de eigen carrièremogelijkheden en de eigen positie in de geschiedenisboekjes. Deze politici zijn net zo opportunistisch als kleurrijk – Nigel Farage is minder afwijkend dan vaak wordt

gedacht – en staan garant voor handelingen waar wij, vastelands-Europeanen, steil van achterover slaan.

Zo ontstonden er twee verhaallijnen. Eentje met impressies uit het land en eentje met het theater van Westminster. Ze bewegen zich los van elkaar. Tot 23 juni 2016, de dag waarop de Britten met een kleine meerderheid kiezen voor een vertrek uit de Europese Unie. Ik sta perplex. In de maanden voorafgaand aan het referendum heb ik genoeg mensen gesproken die vertelden dat ze voor Brexit zijn. Maar ik was ervan uitgegaan dat als puntje bij paaltje kwam het gros toch voor de status-quo zou opteren. Niet dus.

De verdeeldheid in het land, die langs verschillende breuklijnen loopt, wordt plotsklaps in volle omvang duidelijk en ik besluit mijn Brexit-rondreis nog eens over te doen, om de oorzaak van die breuklijnen te achterhalen en te kijken waar ik de mist in ben gegaan. Nu zijn de vragen concreter. Is Brexit inderdaad de wraak van de achterblijvers? Is de afstand tussen politici en het volk te groot geworden? Is de Britse situatie uniek of moet de EU voor meer afvallers vrezen?